

OLIV TA'LIMDA "USTOZ-SHOGIRD" AN'ANASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Abdullayeva Sabohat G'ayratullayevna

NDU Pedagogika nazariyasi.

Pedagogik ta'limotlar tarixi tayanch doktoranti.

Profi University Navoiy filiali o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talaba va pedagoglar o'rtasidagi "ustoz-shogird" an'anasini rivojlantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda "ustoz-shogird" faoliyatining mazmuni, aksiologik yondashuvning ahamiyati, pedagogik hamkorlik tamoyillari hamda zamonaviy oliy ta'lim tizimida ustoz-shogird munosabatlarini tashkil etishning samarali mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari hamda xorijiy tajribalar asosida ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *ustoz-shogird, aksiologik yondashuv, pedagogik hamkorlik, oliy ta'lim, qadriyat, kasbiy kompetentlik, refleksiya, pedagogik texnologiya, innovatsion ta'lim.*

Kirish

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida nafaqat raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash, balki ma'naviy barkamol, kasbiy mas'uliyatli va ijtimoiy faol shaxsni shakllantirish vazifasi ham dolzarb masalaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarida qadimiy pedagogik qadriyat hisoblangan "ustoz-shogird" an'anasini zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasining Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan olib borilayotgan ta'lim islohotlarida ham pedagog va talaba o'rtasidagi ma'naviy-axloqiy hamkorlikni rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilanmoqda. Jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonunda pedagogning kasbiy faoliyati, "ustoz-shogird" vazifalari va yosh avlodni ma'naviy tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, "ustoz-shogird" tizimi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, refleksiv yondashuv, hamkorlik pedagogikasi va aksiologik paradigmaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur tizim orqali talabada kasbiy identifikatsiya, kommunikativ kompetensiya, axloqiy mas'uliyat va mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida talaba va pedagoglar o'rtasidagi "ustoz-shogird" an'anasini rivojlantirishning pedagogik asoslarini aniqlash maqsadida

kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik hodisa va jarayonlarni chuqur tahlil qilishga xizmat qiluvchi pedagogik tahlil, qiyosiy-taqqoslash, aksiologik yondashuv, kontent-tahlil, kuzatish hamda refleksiv tahlil metodlari qo'llanildi. Mazkur metodlar orqali "ustoz-shogird" tizimining nazariy asoslari, tarbiyaviy imkoniyatlari hamda zamonaviy oliy ta'limdagi amaliy ahamiyati o'rganildi.

Tadqiqot davomida mahalliy va xorijiy pedagog olimlarning mentorlik, pedagogik hamkorlik, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim hamda qadriyatlarga asoslangan pedagogik yondashuvlarga oid ilmiy ishlari tahlil qilindi. Xususan, John Deweyning tajribaga asoslangan ta'lim nazariyasi talabani faol amaliy faoliyat orqali bilim egallash mexanizmlarini yoritishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Deweyning fikricha, ta'lim jarayoni real hayotiy tajriba bilan integratsiyalashgandagina samarali natija beradi. Mazkur g'oya "ustoz-shogird" an'anasida ustozning kasbiy tajribasini bevosita shogirdga uzatish tamoyiliga mos keladi.

Shuningdek, Lev Vygotskyning ijtimoiy-konstruktivistik yondashuvi ham tadqiqotning nazariy asoslaridan biri sifatida tanlandi. Olimning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi asosida talabani bilim va kompetensiyalarni tajribali pedagog ko'magida egallashi ilmiy jihatdan asoslandi. Bu esa "ustoz-shogird" tizimida mentorlik faoliyatining pedagogik samaradorligini ko'rsatadi.

Paulo Freirening dialogik pedagogika konsepsiyasi esa pedagog va talaba o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan muloqot muhitining ahamiyatini ochib berdi. Freire ta'limni insonparvarlik va o'zaro hurmat asosida tashkil etishni ilgari suradi. Ushbu yondashuv "ustoz-shogird" an'anasidagi ma'naviy-axloqiy munosabatlarning mazmunini yoritishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqotda O'zbekiston pedagog olimlarining ilmiy qarashlari ham keng o'rganildi. Jumladan, Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asaridagi tarbiya, ustozning shaxs kamolotidagi o'rni hamda ma'naviy qadriyatlar haqidagi fikrlari metodologik manba sifatida foydalanildi. Avloniy "tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot masalasidir" deya ta'kidlagan bo'lib, bu g'oya zamonaviy mentorlik faoliyatining mazmuni bilan uyg'unlashadi.

Shuningdek, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvar Qori Abdurashidxonov hamda Abu Nasr Forobiylarning komil inson tarbiyasi, ilm-ma'rifat va ustozning tarbiyaviy vazifalariga oid qarashlari tahlil qilindi. Ayniqsa, Forobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida ilgari surilgan ma'naviy yetuklik va axloqiy kamolot haqidagi qarashlari aksiologik yondashuvning falsafiy asoslarini boyitadi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonuni hamda pedagog kadrlarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga oid normativ-huquqiy hujjatlar mazmunan tahlil qilindi. Ushbu hujjatlarda pedagogning kasbiy etikasi, mentorlik faoliyati va yosh

avlodni ma'naviy tarbiyalash vazifalari ustuvor yo'nalish sifatida belgilanganligi aniqlandi.

Xorijiy tajribalarni o'rganish maqsadida Harvard University mentorlik dasturlari hamda University of Oxfordning tutorial tizimi qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Mazkur universitetlarda individual maslahat, akademik qo'llab-quvvatlash va ilmiy hamkorlikka asoslangan mentorlik tizimi talabalar kompetentligini rivojlantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatayotgani aniqlandi.

Tadqiqot metodologiyasining kompleks xarakterga ega bo'lishi "ustoz-shogird" an'anasining pedagogik, aksiologik va tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish hamda ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishga imkon yaratdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oliy ta'lim muassasalarida "ustoz-shogird" an'anasini tizimli tashkil etish quyidagi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga chiqaradi:

1. Kasbiy kompetentlikni rivojlantiradi

Ustoz tomonidan amaliy tajribaning bevosita uzatilishi talabaning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan integratsiyalash imkonini beradi. Natijada talabalarda kasbiy moslashuv va professional refleksiya kuchayadi.

Masalan, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar tajribali professor-o'qituvchilar faoliyatini kuzatish orqali darsni rejalashtirish, kommunikativ yondashuv va auditoriyani boshqarish ko'nikmalarini egallaydilar.

2. Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi

"Ustoz-shogird" tizimi nafaqat bilim almashinuvi, balki milliy qadriyatlar, pedagogik etika va ijtimoiy mas'uliyatni singdiruvchi muhim tarbiyaviy mexanizm hisoblanadi.

Aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan ustoz-shogirdlik jarayonida:

- hurmat,
- mas'uliyat,
- hamkorlik,
- fidoyilik,
- kasbiy sadoqat kabi qadriyatlar shakllanadi.

3. Talabaning ijtimoiy faolligini oshiradi

Hamkorlikka asoslangan pedagogik muhit talabalarni ilmiy loyihalar, konferensiyalar va innovatsion faoliyatlarga faol jalb etadi. Bu esa ularda liderlik va tashabbuskorlik kompetensiyalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

4. Individual ta'lim trayektoriyasini qo'llab-quvvatlaydi

"Ustoz-shogird" modeli talabaga individual yondashuv asosida kasbiy rivojlanish yo'lini belgilash imkonini yaratadi. Bu esa differensial ta'lim texnologiyalarining samaradorligini oshiradi.

Muhokama

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar “ustoz-shogird” faoliyatini inson kapitalini rivojlantirishning muhim omili sifatida baholamoqda. Biroq amaliyotda ayrim muammolar ham mavjud:

- “ustoz-shogird” faoliyatining tizimli tashkil etilmaganligi;
- pedagoglarda “ustoz-shogird” kompetensiyalarining yetarli shakllanmaganligi;
- raqamli “ustoz-shogird” platformalarining kamligi;
- talabalar bilan individual ishlash mexanizmlarining sustligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi pedagogik yechimlar taklif etiladi:

1. OTMlarda “ustoz-shogird” dasturlarini joriy etish;
2. Raqamli “ustoz-shogird” platformalarini yaratish;
3. Pedagoglarning “ustoz-shogird” kompetensiyalarini oshirish bo'yicha treninglar tashkil etish;

4. Talabalar uchun refleksiv portfolio tizimini yo'lga qo'yish;
5. Milliy qadriyatlarga asoslangan aksiologik ta'lim modelini ishlab chiqish.

Xorijiy tajribada, ayniqsa University of Oxfordning tutorial tizimi hamda Harvard University “ustoz-shogird” modeli talabaning akademik mustaqilligi va ilmiy tafakkurini rivojlantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida “ustoz-shogird” an'anasini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tizim talaba shaxsining kasbiy, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi kompleks pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan “ustoz-shogird” munosabatlari:

- talabaning kasbiy kompetentligini oshiradi;
- ma'naviy qadriyatlarni shakllantiradi;
- pedagogik hamkorlikni rivojlantiradi;
- innovatsion ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Shu sababli oliy ta'lim tizimida “ustoz-shogird” faoliyatini institutsional darajada qo'llab-quvvatlash hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. 2020
2. O'zbekiston Respublikasining “Pedagogning maqomi to'g'risida”gi Qonuni. 2024
3. Mahkamov U., Tilyaboeva N. Kasbiy mahorat. / O'quv qo'llanma. - T.: TDIU, 2007.

4. O‘.Q Tolipov. “Ustoz - shogirdlik qadriyatlari”-risola;Toshkent: “Nizomiy nomidagi TDPU”-2015.
5. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. 08.10.2019 yildagi PF-5847-son. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.